

Ewa Cytowska

Prasa polska we wrześniu 1939 r. : przeгляд informacyjny

Kwartalnik Historii Prasy Polskiej 17/3, 115-118

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

EWA CYTOWSKA

PRASA POLSKA WE WRZEŚNIU 1939 R.

PRZEGLĄD INFORMACYJNY

Celem niniejszej informacji jest przedstawienie sytuacji prasy polskiej we wrześniu 1939 r. oraz wskazanie ostatniego numeru poszczególnych dzienników i periodyków. Przegląd nasz nie wyczerpuje całości kształtu problemu, nie udało się bowiem dotrzeć do wszystkich pozycji, nadto kwerenda biblioteczna ujawniła w wielu przypadkach stan zdekompletowania posiadanych zbiorów.

Już na podstawie kilku przypadków można stwierdzić, że osłabienie polskiej działalności wydawniczej, a następnie jej zakończenie wiązało się z sytuacją polityczną i rozwojem kampanii wojennej. Jeszcze w końcu sierpnia 1939 r., a więc w momencie, gdy sytuacja polityczna stawała się z dnia na dzień coraz bardziej niepewna, słabsze ośrodki prasowe i słabsze organy kończyły swoją działalność. Przykładowo wymienić można dziennik białostocki „Kurier Białostocki”, którego ostatni numer ukazał się 31 VIII 1939 r., „Dziennik Chojnicki” również 31 VIII 1939 r., czy „Nowiny, Przyjaciel Ludu” (Kępno). Ostatnie numery kwartalników i miesięczników w większości ukazały się w sierpniu. Przykładowo w sierpniu wyszedł białostocki miesięcznik „Ikarus” łódzki „Technik Włókienniczy” oraz następujące miesięczniki wojskowe: „Bellona”, „Przegląd Artyleryjski”, „Przegląd Kawaleryjski”. Jednym z niewielu wrześniowych miesięczników był katowicki „Górnik”, „Rycerz Niepokalanej” oraz wydawany w Warszawie „Przegląd Piechoty”. W pierwszych dniach września miał się ukazać łódzki miesięcznik „Wymiary”¹.

Spśród tygodników ostatnie, co charakterystyczne, wyszły 3 września (niedziela). Były nimi dwa tygodniki łódzkie: „Szpilki”² oraz „Głos Prawdy”³, katowicki „Zwrot”, poznański „Przewodnik Katolicki” oraz

¹ W. Kaszubina, *Bibliografia prasy łódzkiej 1863—1964*, Warszawa 1967, s. 221.

² W. Kaszubina, *op. cit.*, s. 192.

³ *Op. cit.*, s. 71.

wileński „Tygodnik Katolicki”. Spośród warszawskich: „Strzelec”, „Wiarus” wraz z dodatkiem zatytułowanym „Głos Kobiety”, „Inwalida” oraz „Zjednoczenie”.

1 IX 1939 r. ukazał się ostatni numer dziennika „Gazeta Białostocka. Dzień Dobry”, zaś drugiego września „Dziennika Białostockiego”⁴.

Zajęcie Łodzi przez wojska niemieckie 3 września przerwało ciągłość prasy polskiej. Trzeciego września ukazał się ostatni numer dziennika „Łodzianin”, zaś czwartego września „Kurier Łódzkiego”⁵. Podobnie w Częstochowie — zajęcie miasta nastąpiło trzeciego września i trzeciego września po raz ostatni ukazał się w sprzedaży dziennik „Głos Częstochowy”⁶.

Miasta Polski północnej graniczące z obszarem Niemiec, a więc przede wszystkim narażone na uderzenie, także w pierwszych dniach września oddały do druku i rozkolportowały swe ostatnie dzienniki. Udało się ustalić, że „Słowo Pomorskie” ukazało się w Toruniu jeszcze trzeciego września, zaś płocki „Kurier Mazurski” czwartego września. Na wymienionym terenie najdłużej ukazywało się włocławskie „ABC” — do dziesiątego września.

Jak wspomniano, losy prasy polskiej wiązały się z losami kampanii wojennej, zwłaszcza zaś z losami bronionych miast. Poświadczają to losy prasy poznańskiej. Z tamtejszych dzienników dwa ukazywały się do końca pierwszej dekady miesiąca: „Kurier Poznański” do dziewiątego, „Dziennik Poznański” do dziesiątego września⁷.

Miasta Rzeczypospolitej położone poza początkowym centrum wydarzeń wojennych utrzymały dłużej swoją prasę. Lublin do 17 września, kiedy to ukazał się ostatni numer „Głosu Lubelskiego”⁸, 20 września ukazał się lwowski „Dziennik Polski”⁹, zaś 18 września „Wileńskie Słowo”¹⁰.

Omawiając prasę wrześniową warto zwrócić uwagę na fakt powstania na kresach wschodnich nowych pism. Obszary obsadzone przez Armię Czerwoną otrzymały po 17 września kilka gazet. W Wilnie w okresie 25 XI 1939—19 VIII 1940 ukazywała się „Gazeta Codzienna”. Tamże ukazał się 14 I 1940 pierwszy i ostatni numer gazety „Nowe Słowo”¹¹.

⁴ Z. Sokół, *Czasopiśmiennictwo białostockie w latach 1918—1939*, [w:] *Studia i materiały do dziejów miasta Białegostoku*, t. 1, Białystok 1968, s. 390, 400.

⁵ Z. Sokół, *op. cit.*, s. 122, 107.

⁶ L. Dobroszycki, *Prasa polska w okresie kampanii wrześniowej*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” (dalej RHCzP), t. 5, z. 1, s. 153.

⁷ Tamże.

⁸ L. Dobroszycki, *op. cit.*, s.; por. *Dzieje prasy lubelskiej. Katalog wystawy*, Lublin 1972, s. 29.

⁹ L. Dobroszycki, *op. cit.*, 153.

¹⁰ Tamże.

¹¹ J. Myśliński, *Prasa w języku polskim na Litwie radzieckiej*, RHCzP, t. 7, z. 2, s. 201.

We Lwowie od 17 września 1939 r. ukazywało się „Słowo Żołnierza”; od 27 września najpierw w Tarnopolu, a następnie we Lwowie, wychodził „Czerwony Sztandar”. Także we Lwowie przejściowo ukazywało się pismo „Krokodyl na Zachodniej Ukrainie” (16—26 X 1939 r.)¹².

Losy prasy krakowskiej wiążą się ściśle z losami miasta. Dnia 6 września miasto zajęte zostało przez wojska niemieckie, wcześniej, 3 września, wyszedł ostatni numer popularnego „IKC”. W okupowanym mieście w dniach 14 IX—26 X 1939 r. usiłowano jeszcze wydawać pismo i nadawać mu *quasi*-polski charakter. Akt proklamacji Generalnej Guberni przerwał i tę działalność¹³.

Od 8 września część dziennikarzy krakowskich wydawać zaczęła pismo we Lwowie. W Krakowie natomiast 5 września powołano do życia „Gazetę Krakowską”. Dziennik ten wobec związanych z walkami trudności wydawniczych miał być wspólnym organem wszystkich krakowskich redakcji. Pierwszy i ostatni numer dziennika ukazał się 5 września¹⁴. Przejściowo ukazywał się w Krakowie „Dziennik Krakowski” 8 IX—13 IX 1939 r.

Największy ośrodek prasowy — Warszawa, stolica kraju mimo niezwykle trudnych warunków, najdłużej potrafił utrzymać swoją prasę. Podobnie jak i w przypadku innych miast utrzymanie ciągłości prasy wydawniczej wiązało się z sytuacją na froncie. Nasilenie walk o Warszawę w trzeciej dekadzie września utrudniło, a z czasem uniemożliwiło działalność dziennikarzy.

Jak wspomniano wyżej, 3 września ukazały się w Warszawie ostatnie numery tygodników. W następnej kolejności zrezygnowano z wydawania czasopism o mniejszej częstotliwości, tzn. takich, które ukazywały się dwa razy na tydzień. Ustalono, że były nimi „Naród i Wojsko”, którego ostatni numer ukazał się 1 IX 1939 r., oraz „Żołnierz Polski” również 1 IX 1939 r. 4 września 1939 r. po raz ostatni ukazała się oficjalna „Gazeta Polska”, następnego dnia, tj. 5 września, pojawił się ostatni numer dziennika „Ilustrowany Dziennik Ludowy”. 23 września wydano ostatni numer „Robotnika”¹⁵, 3 września redakcja „Robotnika” wydała swój ostatni tygodniowy dodatek „Tydzień Robotnika”. Białostocka mutacja „Robotnika” ukazała się 28 sierpnia¹⁶. „Kurier Poran-

¹² J. Daszkiewicz, *Prasa polska na Ukrainie radzieckiej. Zarys historyczno-bibliograficzny*, RHCzP, t. 5, z. 2, s. 107.

¹³ J. Lankau, *Prasa krakowska w przełomowych dniach wrześniowych 1939 r.*, „Prasa Dawna i Współczesna”, 1958, nr 1, s. 85; por. też Dobroszycki, *loc. cit.*

¹⁴ L. Dobroszycki, *loc. cit.*

¹⁵ Ostatni 264 numer „Robotnika” ukazał się 23 IX 1939 r. Por. *Wspomnienia dziennikarzy o wrześniu 1939 r.*, oprac. E. Rudziński, Warszawa 1965, s. 103. Autor relacji S. Niemyski podaje datę 25 IX 1939 r.; por. K. Michalski, „Robotnik” *we wrześniu 1939 r.*, „Świat”, 1968, nr 36.

¹⁶ Z. Sokół, *op. cit.*, s. 410.

ny” ukazał się ostatni raz 27 września, „Kurier Warszawski” — 28 września.

Odnaleziono egzemplarze „Expressu Porannego” z 24 września, „Wieczoru Warszawskiego” z 10 września, „Kuriera Czerwonego” z 20 września. 27 września po zawarciu rozejmu i nawiązaniu pertraktacji o kapitulację miasta, dziennikarze warszawscy, podobnie jak wcześniej ich koledzy krakowscy, zawarli porozumienie o wydawaniu wspólnymi siłami jednego dziennika. Charakterystyczny był jego tytuł — „Gazeta Wspólna”¹⁷. Do porozumienia przystąpiły następujące dzienniki warszawskie: „Goniec Warszawy”, „Kurier Poranny”, „Czas”, „Wieczór Warszawski” oraz „Express Poranny”. „Gazeta Wspólna” ukazała się trzy razy 27, 28 i 29 września.

Zawarte porozumienie nie okazało się trwałe, od 30 września próbowano powrócić do pracy w starych redakcjach. Wydawanie dzienników polskich w nowych warunkach udało się utrzymać jeszcze przez kilka następujących dni, do 7—8 października. W okresie tym w stolicy ukazywały się następujące tytuły: „ABC — Nowiny Codzienne” — 30 IX—8 X 1939; „Kurier Warszawski” — 30 IX—6 X 1939; „Czas” — 30 IX—8 X 1939; „Wieczór Warszawski” — 30 IX—9 X 1939; „Express Poranny” — 30 IX—8 X 1939; „Dobry Wieczór” — 30 IX—8 X 1939; „Kurier Poranny” — 30 IX—8 X 1939; „Warszawski Dziennik Narodowy” — 1 X—8 X 1939 oraz „Ilustrowany Dziennik Ludowy” — 1 X—7 X 1939¹⁸.

Na zakończenie wypada odnotować fakt powołania w Warszawie we wrześniu 1939 r. „Biuletynu Prasowego do użytku pism warszawskich”. Pierwszy numer „Biuletynu” wyszedł 11 IX 1939 r., ostatni zaś 20 IX 1939 r. Zawierał informacje krajowe i zagraniczne. Nakład jego wynosił 100 egzemplarzy¹⁹.

¹⁷ J. Krawczyńska, *Na przelomie września i października 1939 r.*, RHCzP, t. 8, z. 3, 1969, s. 340; por. też L. Dobroszycki, *loc. op. cit.*, s. 160.

¹⁸ J. Krawczyńska, *op. cit.*, s. 296.

¹⁹ W. Giełżyński, *Prasa w dniach oblężenia Warszawy*, „Stolica”, 1959, nr 36.